

Tanulmányi kirándulás Angliában – I.

Krónika és az első benyomások

A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola egyházzene-tanszakának hallgatói és tanárai (Dobszay László egyetemi tanár vezetésével) 1995. május 11–14. között tanulmányi kiránduláson jártak Oxfordban és Londonban. Céljuk az angol kórusiskolák működésével és az angol (anglikán és katolikus) istentiszteleti zenével való első ismerkedés volt. A tanulságos látogatásról a hallgatók beszámolókat írtak, melyekből (rövidítésekkel s némi stilizálással) az alábbiakban részleteket közlünk. Úgy véljük, hogy ez a mozaikokból összeálló kép, amely azonban a friss élmény eleven erejével hat, jó háttérrel ad az előző oldalakon s majd az élménybeszámoló második részében közölt ill. közlendő, koncentráltabb elemzésekhez.

Május 11., csütörtök

Délutáni próba az oxfordi New College-ban

Izgatottan vártuk az első próbát a New College-ban. Furcsának találtuk a templom belső terét, hogy a stallumszerű padok egymás felé és nem az oltár felé néznek. A templom középpontjának nem az oltár tűnt, hanem a kórus, ahova hamarosan megérkeztek az egységes ruhába öltözött gyerekek. Csöndben, kettesével jöttek, beálltak a helyükre és elkezdődött a próba. Haydn Nelson miséjét próbálták, az egyik kisfiú énekelt a soprán szólót is. Biztos, nagy hangon énekelt, látszott, szinte a talpától indul ki a hang. Sohasem hallottam még tizenennyolc kisfiútól ekkora hangerőt. (M. J.)

A kápolna berendezését nemcsak azért érdemes megemlíteni, mert gyönyörű volt, hanem azért is, mert egy dolgot még eszembe juttatott: a közösség szerves kapcsolatát a szolgáló kórossal, lelkéssel, egymással; a templom egésze részt vesz az istentiszteletben. Másrészt ez az egymással szemben ülés hatalmas nevelőerő, hiszen minden pillanatban látnak, nem bújhatok el a másik háta mögé...

A kisfiúk egyszerre jöttek be, fegyelmezetten, 5 óra előtt egy perccel, így 5-kor már valóban a próba kezdődött. Nem kellett várni az elkésőkre, nem kellett fegyelmezgetni. (B. E.)

Az oxfordi New College-ban legszebbek a kórust megvilágító lámpák: sárgaréz gyertyatartó, amelyben az égő (!) gyertya liturgikus funkcióval bír, a kották megvilágítására ugyanis a tartó aljában elrejtett apró halogénizzók szolgálnak. Elegáns megoldás, amivel még a sokat fényképezett Westminster-beli piros lámpaernyő-had sem kelhet versenyre. (M. Z.)

Este: anglikán mise a New College-ban

A próba után nemsokára kezdődött az esti szertartás. Megdöbbenve néztük a bevonuló asszisztenciát a kórossal. A gyerekek piros reverendában, fehér karingben, csipkegallérral úgy néztek ki, mintha egy reneszánsz festményből léptek volna ki. Az előadás (amelyet nem is nevezhetünk annak, olyan szervesen épült bele a szertartásba) még jobb volt, mint a próba. Nagyon szép volt a templom, ahogy a negyven-ötven gyertya bevilágította. (M. J.)

Szerencsére az Evensongra éppen kezdéskor érkeztünk. Ám kezdésen náluk nem az ének elkezdését kell érteni. A kórus, a pap már a helyén állva, feszült figyelemmel várja a toronyóra hatodik ütését, aminek folytatásaként kezdődik a liturgia.

Egy ceremóniamester irányította a híveket, s ez szintén tanulsággal szolgált. Munkája elengedhetetlen a továbbiakhoz. Feladata a templom nyitása-zárása, villanyok és gyertyák „szítása”, a könyvek és egyéb liturgikus eszközök előkészítése, valamint a hívek eligazítása. Feltűnő volt a fegyelmezettség, ahogy a kar-nagy és az énekesek – beleértve a gyerekeket is –, a pap és a hívek részt vettek a liturgián. Szemvillanásból is értenek, de általában arra sincs szükség. Mindenki tudja, érti és teszi a dolgát. (M. G.)

Evensong a Magdalen College-ban

Őszintén bevallva Haydn Nelson-miséje eddig nem tartozott kedvenc műveim közé! De nehéz lett volna nem megszeretni a szoprán-szóló éneklése után. A próba végét megvárva végül mégis úgy döntöttem, hogy átmegyek a Magdalen College-ba Evensongra. A pontos kezdés következtében elkétségbe a bevonulásról, így csak a külső részen foglalhattunk helyet. Ennek ellenére megdöbbentő volt látni és főleg hallani, hogyan zajlik egy csütörtök esti áhitat. Egy hétköznap este a legtökéletesebben kidolgozott barokk és XX. századi darabok sora szólalt meg. Nem jelentett „problémát” számukra az, hogy közel annyian vannak a szolgálók, mint a gyülekezet. (B. E.)

Bár kíváncsi voltam, hogyan illeszthető be Haydn Nelson-miséje egy hétköznap-i anglikán misébe, a Purcell–Tallis zenés szertartásra mentem, ahova éppen kezdéskor érkeztem, így már nem tudtam a kórusrészebe bejutni. Az ajtóban egy fekete szolgálati ruhában álló férfi fogadott, olyan volt, mint egy református lelkész. Később kiderült, hogy ő a templomszolga. Az is meglepett, hogy bárhol jártunk, mindenhol volt legalább egy ilyen személy templomként, s mindennek volt gazdája. (U. Zs.)

A belépő személyt egy „útbaigazító” fogadja (ez a szerepe a ruházatából is kiténik), aki megkérdezi, hogy a szertartáson részt kíván-e venni és hogy végig marad-e, majd udvariasan bekíséri a megfelelő helyre. Kezébe adja a szertartás menetét (külön papíron a változó részekkel és egy keményebb tartósabb papíron az állandó részekkel). Minden ülésnél található énekeskönyv, amelyben ki lehet keresni a szertartásra jelölt éneket. Az istentisztelet előtt 2–3 perccel már nem engednek be, hanem az előtérbe kell leülni. (B. E.)

A liturgián részt venni szándékozót egyenruhába öltözött templomi személyzet vezeti a helyére, gondosan ügyelve arra, hogy a szertartás megkezdése után senki ne zavarja járkálásával a cselekményben résztvevőket. (Mennyire otthon éreztük magunkat London katolikus székesegyházában, a Westminster Cathedral-ban, ahol a magyarországihoz hasonló jövés-menés, fesztelen mozgás volt tapasztalható a hívek részéről!) Az idegenből odaérkező vendéget a szertartás menetének pontos leírása, a „népénekek” kottaanyaga várja a helyén, hogy minél nagyobb mértékben részt vehessen az istentiszteleten. A liturgia vezetőit, az asziszisztenciát, a kórust szertartásmester („ceremoniarius”) vezeti a helyére. Az énekesek a szentély két oldalán, egymással szemben helyezkednek el külön, számukra kiképzett padokban, rögzített kottaállványok mögött. Így jobban megvalósítható a két félkórus felelgetése például zsoltárok esetében, és a rögzített kottaállványok megkönnyítik az énekes dolgát, hiszen nem kell az egész szertartás alatt kezében tartania a kottát, ami fokozott fáradtságot, esetleg merevséget idézhet elő, hanem lazábban, szabadabban mozogva énekelhet. Ez az elhelyezkedés a kisebb kápolnák esetében, ahol a nép is az énekesek közvetlen közelében helyezkedik el, nagyon jónak bizonyul, viszont a nagy székesegyházakban, ahol a szentély gyakran lépcsőkkel, díszes rácsokkal, ajtókkal van leválasztva és az énekesek nem a főhajó felé fordulva énekelnek, a szentélyen kívül elhelyezkedő

hívek számára bizonyos elkülönülést eredményez és a hallgatóság-hallgathatóság szempontjából kérdéses. Bár kinek szól a liturgia és az ének, a népnek vagy Istennek? (K. A.)

A vesperás este 6 órakor kezdődött, s előtte egy perccel elindultak a kórustagok. Párosával jöttek és az oltár előtt fejet hajtottak, majd jobb és bal oldalra a padokhoz álltak. A helyükön minden kisebb gyereket két nagyobb fogott közre. (Bizonyára nem véletlenül. Ugyanúgy ültek a próbákön is, és a nagyobbak segítettek a kicsiknek és így a tanárnak is.) Az utolsó pár bevonulása után a karvezető érkezett és középen megállt.

Ebben a pillanatban (mintha másodpercre pontosan ki lett volna számítva) megszólalt a harang. A kórus továbbra is némán állt, mintha ebből a csöndből merítették volna erejüket a megszólaláshoz. A szertartás a harangzúgás befejezése után kezdődött egy ún. himnusz eléneklésével, amely a népénekhez vagy korálhoz áll közel hangzásában.

Több versszakkal énekeltek, így az ember jól fülébe véshette. A dallam (talán nem sértő) így leírva gyenge indulónak hat, de a kórus segítségével, négy szólamban, orgonakísérettel szép népének kerekedett belőle.

A hívek eléggé otthonosan mozogtak, s kikeresték az énekeket, és a dallamot ők is énekeltek.

A vecsernye további részében hallottunk zoltárokat a két kórus váltakozásával, több szólamban. Amíg nem tértünk be egy kottabólba, azt gondoltuk, hogy van kb. 8–10 többszólamú zoltárversük, ám ott egy egész kötetet találtunk csak újabb többszólamú zoltárharmonizálásokból. Elhangzott a beszéd, majd a kórus önálló tétele következett: hatásának megfogalmazása csupán ügyetlen próbálkozás lenne. Nem tudom, hogy a zene képes lett volna önmagában ezt a hatást elérni, vagy a liturgiába helyezése által tett ránk ilyen hatást. Talán nem is a mi dolgunk ezen gondolkodni.

A szertartást szintén egy ún. himnusz zárta a hívek bekapcsolódásával. Ezután az „útbaigazító” eloltotta az üvegbúrával körülvett gyertyákat. (B. E.)

A Magdalen kórusában 15 kislány énekelt, a kórus létszáma összesen 28 fő volt. Az általunk hallott kórusok általában 25–30 körüli taglétszámmal énekeltek, kivéve a St. Paul Cathedral kórusát. Az óriási méretek nagyobb létszámú együttest kívánnak, itt emlékezetem szerint 26 fiú és 18 férfi énekelt.

Nekem a Magdalen College kórusa tetszett a legjobban. Itt a férfi énekesek is nagyon fiatalok voltak, talán 20–25 évesek. A kórustól gyönyörű, kristálytisztá egységes hangzást, a kórusvezető részéről – aki a világhírű King’s Singers énekegyüttesének volt alapító tagja – összefogott irányítást, kiváló muzikalitást tapasztalhattunk. Számomra az volt a meglepő, hogy a kórus belépése előtt a kórusvezető viszonylag hosszú, bonyolult előmozdulat-sort adott. Az énekesek azonban pontosan értették szándékát, mert egyszerre és egységesen reagáltak a vezénylés mozdulataira. (S. A.)

A szertartás nem tűnt koncertnek, annak ellenére, hogy szinte teljesen műzenéből állt, sőt, a végén levő Purcell-darabhoz négy vonós is társult (U. Zs.)

Az Evensong egyedüli furcsasága számomra az volt, hogy két kantikum is megszólalt, a Magnificat és a Nunc dimittis, melyek a latin liturgiában a vesperás és a kompletórium hálaénekei. (E. K.)

Mivel hamar véget ért az Evensong, néhányan visszamentünk a New Collegeba, ahol még hallhattuk a szertartás végét (a Haydn-műből az Agnust). Megvallom, ezen az estén nagyon szégyelltem magam: érdemes-e csinálni azt, amit csinálók? Eszembe jutott, amint zenészekből álló kórus előtt a kis terc vagy a piano rejtelmeibe próbálok bevezetni egy-egy tagot. Fájt, hogy a mi híres Kodály-módszerünket mutogatjuk világszerte, de tanítványaink nem képesek elsajátítani egy

stílust. A művek betanításánál – rettenetes szó, de még mindig finomabb, mint az idomítás – magyarázzuk, fordítgatjuk a szövegeket kórusaink számára, de fogalmunk sincs arról a környezetről, amelyben elhangzottak, amely számára írták. Se liturgikus, se művészi környezet nincs mellette. Angliában volt, és ezért tűnt fel a különbség. Saját magamon vehettem észre: pl. Purcell Nunc dimittis-ét egészen másként lehet énekelni, ha érzékelhető háttér van mögötte. Ha nem azon tűnődünk, kik azok a decani-k, vajon merre állnak, stb. Ha tudom, hogy hangzik „élőben”, istentisztelet keretében. Ilyen vegyes érzésekkel kerültem ágyba az első nap után. (B. E.)

Május 12., péntek

Délelőtt a londoni Westminster Abbey fiúkórusának próbáján

Másnap bementünk Londonba. Elkezdődött a próba a Westminster Abbey próbatermében. A gyerekeket szemmel láthatóan nem zavarta jelenlétünk, sőt mint ha csodálkoztak volna, hogy miért bámuljuk és hallgatjuk őket szájtátva. Nagyon fegyelmezett, de egyáltalán nem feszített próba volt. Ceruzával a kezükben, könnyedén énekeltek le az alig ismert vagy éppen akkor először látott műveket. Aki hibázott, felrakta a kezét, majd beírt a kottába. A kézfeltartás nem a vezénylőnek szólt, saját maga felé volt figyelmeztetés. A felnőtt férfiak is ugyanígy énekeltek.

Nem gondoltam volna, hogy ennyi „King’s Singers” együttessel találkozom itt. Az összes együttesre jellemző volt a rendezettség. Érződött, hogy ezt nem kötelességből teszik, hanem belső „kényszerből”. Ezek a 7–13 éves fiúk méltósággal vonultak, énekeltek, viselkedtek a szertartásban, de a próbákon is, látszott: szeretik ezt tenni, nem szenvednek a fegyelem miatt. De ez is a kórusvezetőből áradt. Egészen kis mozdulatokkal, mindig a kórus előtt járva dirigált. A próba a zene anyagának leéneklésével kezdődött, megformált hangokkal. Milyen furcsa lenne itthon, ha csak a művel kellene foglalkozni a próbákon. (M. J.)

Reggel 9 órakor kezdődött a kisleány próbája. Már a hangképzésnél – amely nem több, mint 5–6 percig tartott – kiderült, hogy kiváló képességű, gyakorlott énekes valamennyi kisleány. Az első gyakorlatban is feltűnő magasságokkal kellett a gyerekeknek megbirkózniuk. Abszolút hallásom nem lévén (hangvilláznál nem mertem) nem tudtam pontosan, milyen magasságig skáláztak, de az biztos, hogy a munka megkezdése után hamarosan már bent jártak a háromvonalas oktávban. Barátságos hangulatban, fegyelmezetten folyt a munka. Látszott, hogy a fegyelmi probléma épp olyan szokatlan, mint a hamis hang. (S. A.)

Az első hangzásélmény alapján azt hittük: ez bizonyára egy többszörös szűrővel kiválogatott elit kórus. Így magyaráztuk a csodát. Később kiderült, hogy mindegyik kórus így szól. Aztán beletekintettünk egy próbába. Azt gondoltuk: most majd föllebben a lepel a titokról. Biztosan van valami doppingszer vagy különleges gyakorlat, és ezt most majd ellessük. Hát nem sikerült. Gondolom mindenki fölfedezett apróbb különbségeket, úgymint: változatos volt a próba, a gyerekek végig álltak, a ceruza és radír mindegyiküknél kéznél volt, mindenki jelezte, ha tévesztett, s az egész próbán végig nagy fegyelem volt – de ezek egyike sem tűnt olyan jelentőségűek, hogy az a hangzás ilyen minőségi különbségére magyarázat lehetett volna. (D. B.)

A Westminster School-ban

A karnagy bemutatta az iskolát és a gyerekek nem túl szimpatikus osztályfőnökét. A fiúk csak az évközi – többszöri – szünetekben mehetnek haza, különben végig az iskolában laknak. Hét-nyolc fős osztályokban tanulnak. Mire végeznek (13 évesen), tökéletesen tudnak kottát olvasni, két hangszeren játszanak, s ezek

mellett tanulják az összes tantárgyat. Mindennap van kétórás kóruspróba dél előtt, délután még egy óra a férfiakkal, s utána a szertartás. Ezek közé van beosztva a nap. Hétfégen jön egy hangképző tanárnő, aki mindenkiel külön foglalkozik. Egy videórészletet is lejátszottak, ahol a kórus a bevonulás alatt többszólamú, polifon művet énekel. Fantasztikus metrum- és ritmusérzék kell hozzá. A bemutatás után végigjártuk a templomot: a királýsírok, Purcell, Händel, Darwin sírja mellett a régi faragott trónszék, alatta a skótok szent köve... (M. J.)

A reggeli étkezés után, frissen, 1/2 óra hangszergyakorlással, kóruspróbával kezdik a napot. A délelött folyamán közismereti órákon vesznek részt, ebéd után úszni mennek, délután újra tanulnak, majd készülnek az Evensongra. Kórusénekes éveik során óriási mennyiségű zenei anyagot sajátítanak el, kottaolvasási rutint szereznek, a belső fegyelmezetttség személyiségjegyükké válik, s a zene iránti igény észrevétlenül belopózik életelemeik közé.

Az igazgató elmondta, hogy az iskolának mindössze 35 diákja van, tanáraik minden lépésüket figyelemmel kísérik. Szüleik állandó kapcsolatban állnak az iskolával, bármikor felkereshetik gyermeküket. (B. I.)

Délután: beszélgetés a Royal Academy of Music egyházzenei tanszakán

Alkalmunk nyílt a londoni Royal Academy of Music egyházzenei tanszakának professzorával találkozni. Vázolta a tanszak munkáját. Hallottuk a kórusát, mesélt a kórusiskola életéről. Valóban „kerek” képet kaptunk.

A Westminster Abbey kórusának színvonalát garantálja a többévszázados hagyomány, amit töretlenül ápolnak. Igényesség és tolerancia, fegyelem és emberiség, általános képzés és mindennapi éneklés, hangszeroktatás és hangképzés, kapcsolat a családdal és szigorú kollégiumi élet – jól megférnek egymással. „Többet követelni, mint amennyit tudnak, de nem sokkal...” – ez az egyik jelmondata prof. Russilnak.

A tisztaságból nem engedhetünk!

A memóriát folyton erősíteni kell!

Sok gyakorlással mindenki felzárkózhat, akit ide felvettek.

Nagy hangra van szükségük, mert éneklés közben mozogni kell!

Csupa megszívlelnivaló, és józan ésszel követendő gondolat. Olyan természetesen hangzik, oly egyszerű mindez – csak megcsinálni nehéz. (B. B.)

A felsőfokú egyházzenei képzés lényegesen különbözik a miénktől abban, hogy ott felsőoktatásban részesülni olyan tetemes összegbe kerül, hogy a hallgatónak biztosnak kell lennie a dolgában és majdani állásában.

Ott persze az egyház igényli és megfizeti a magas képesítésű orgonistát – a fiúkórusok karnagyi állása tulajdonképpen orgonistaállás. Az énekesek is tudják, hogy szükség van rájuk, és természetesen az iskoláskort kinőtt férfikar tagjai fizetést kapnak. Ezzel szemben Magyarországon a hivatásos kántor kivételével a templomokban tevékenykedők, a kórusvezetők szívességéből és belső motivációból csinálják, világi állásuk mellett. Persze Magyarországon is vannak eredményes kórusiskolák, ha nem is az egyház támogatásával, de közel sem annyi, mint Angliában. És az sem biztos, hogy szerencsés összehasonlítani az itthoni vegyes gyermekkarokat a kinti fiúkórusokkal. (F. J.)

Este: katolikus vesperás és mise a Westminster Cathedral-ban

Este 6 órakor a Westminster Cathedral-ba mentünk. Egy vesperáson és egy katolikus szentmisén vettünk részt. A mise gyönyörű pompával folyt le. Már a bevonulásnak is megadták a módját. A pappal kb. 30 fős asszisztencia jött be. Elöl a keresztvívó, majd két akolitus, utána a tömjénező, szerepök, evangéliumos-

könyv-vivő, kórusvezető és a kórus. Szertartáshoz illő ruhában, a kórus egyforma egyenruhában vonult be. A szentélybe lépcsőn lehetett feljutni, a hívek így végig felfelé, szinte az égbe néztek. (H. K.)

A vesperás az anyanyelvi Evensongtól eltérően latin nyelven folyt. Érthető volt számomra, mert – bár nem sok élő gyakorlatot szereztem eddig, de – néhány tanzsaki vesperás segítségével követni tudtam a zsolozsmát. (E. K)

A vesperás Magnificat-ja csodálatosan hangzott, alig akartam elhinni, hogy 5–6 férfi énekelt. A templomba beérve megmagyarázhatatlan érzés fogott el: itthon vagyok. Pedig az anglikán „mise” egy külső szemlélőnek teljesen azonosnak tűnik. Mégis az anglikán szertartáson sok dolgot formálisnak éreztem. Ott nagyon zavart, hogy az ember nem mozoghat szabadon a templomban. Szerintem a misére az menjen, aki akar, akkor, amikor akar, és akkor menjen el, ha kedve tartja. Ebben nem lenne szabad irányítani az embert. Abban sem, hogy mikor álljon fel és menjen áldozni. Persze a turistákat valahogyan le kell állítani, de sok embert visszariaszthat ez a kényszerűség. Nehezen tudom leírni, még szóban alig tudom megfogalmazni, de valamilyen természetellenes dolgot éreztem, főleg a Szent Pál-ban, ami a katolikus templomban nem volt.

A Westminster Cathedral-ban az volt az érzésem, hogy semmi mást nem csinálnak, csak egyszerűen megadják a módját a szertartás különböző eseményeinek. (H. V.)

A római katolikus szentmisén izgalmas változatosságot nyújtott az ordinárium- és proprium-tételek teljesen vegyített stílusa: Kyrie, Sanctus, Agnus Dei – Mozart-miséből, míg a változó tételek Britten és a modern kortárs zeneszerzők kompozíciói voltak. (Kár, hogy nálunk a ma élő zeneszerzők igen kis része komponál egyházi kórusok számára. Ugyanakkor érthető is, hiszen alig vannak rendszeresen – minden vasárnap – éneklő kórusok, így az egyik probléma következik a másikból... Angliában azonban, úgy tűnik, virágzik az egyházzene, sok új darab készül, és a régi műveket is éneklik.)

Ismét jó megoldást láttunk arra, hogy a kórus és a kórusvezető ne érezze magát „pódiumon”, a misén való éneklés nem szereplés, hanem a liturgia része és szolgálata: a karnagy egy oszlop mögött vezényelt, csak a kórus és az organista látta őt. (Sz. Cs.)

Zeneileg legjobban a londoni Westminster Cathedral-ban hallgatott mise hatott rám. Mozart D-dúr Missa brevis-ét építették be a liturgiába. Még nem volt ilyen élményem, hogy a zeneszerző által megkomponált ordinárium-tételek ennyire beillenek a liturgiába, a katolikus misébe. Eddig úgy hittem, hogy a többszólamú misék inkább templomi koncertdarabok, de itt megtapasztaltam az ellenkezőjét. Olyan felemelő liturgikus zenét hallhattam, amely – úgy éreztem – összekapcsol mennyet és földet, és Isten felé irányít.

A fiúk kristálytisza éneke mellett külön figyeltem az organistára, aki nagyszerűen játszott, egyetlen melléütött hang nélkül, tökéletes biztonsággal. Minden college-ban jó organistákat hallottunk. (Z. R.)

Május 13., szombat

Délutáni próba a New College-ban

Délben újból átmentünk a New College-ba, ahol a fiúkkal egy fiatal tanársegéd foglalkozott. Jól esett látni, hogy ők is gyerekek, akik most egy kicsit eleresztették magukat. A fiatal karnagy nagyon ügyesen tanította őket, kérdeztetett, viccelődött. Főleg a hang indítását, a szövegkiejtést és a szavak pontos befejezését gyakoroltatta. Gyönyörűen énekelt elő a dallamokat. (M. J.)

Evensong a Magdalen College-ban

Próba közben a padban lévő énekeskönyvet nézegettem, amely tele volt számomra visszataszító angolszász dallamokkal. Megnéztem a kiosztott nyomtatott énekerendet (emögött is mekkora munka van!), hogy melyik énekek lesznek, s kikerestem a könyvből. Mesterkéltnek, néhol primitívnek tűntek a dallamok, de amikor elkezdtek orgonakísérettel énekelni, akkor kifejezetten tetszettek. Máshol is figyeltem ezeket az énekeket az istentiszteleten, s azt vettem észre, hogy a hívek csak éppen énekelgetik, s ha a kórus nem énekelne, az egész nem sokat érne, a kórus orgonakíséret nélkül úgyszintén. (U. Zs.)

A kórus mellett sikerült helyet foglalnom. Az érkező angol híveket a ceremóniamester kísérte a helyükre nagy tisztelettel. Az angol nyelvű himnuszok éneklésébe a nép is bekapcsolódott, s olyan kulturáltan énekeltek, hogy akár kórustagok is lehettek volna!

Figyelemre méltó volt számomra az – noha pusztán külsőség –, hogy milyen jól öltözöttek járnak az angol emberek templomba; talán ahogy testüket, úgy lelküket is ünneplőbe öltöztetik az istentiszteletre.

Befejezésül a kórus Purcell-anthemet énekelt gazdagon zengő, telt hangon. A kórushangzás kiegyenlített, egységes, érett volt, a mindennapi együtténeklés ideális hangzást értelt. Az Evensong után lehetőségünk volt a karnagyot – akit a King's Singers énekegyüttesből ismertünk – köszönteni, gratuláltunk neki és meghatódottságunkat tolmácsoltuk a látottakhoz és hallottakhoz. (B. I.)

Evensong az oxfordi Christ Church-ben

Pénteken a Christ Church-ben voltam, ott aztán kiderült, hogy bár jóllehet gazdag anyaggal rendelkeznek – eredetileg is anglikán liturgiába szánt darabokkal –, amit az élő hagyomány miatt is jól énekelnek, ugyanúgy elhangzott Schütz Osterdialog-ja. Sajnos ezt is éppúgy énekeltek, mint Purcellt, pedig a német barokk egy kicsit más hangzást igényel, mint az angol. (Igaz ez csak egyetlen darab volt, egy kórus előadásában – talán ebből nem lehet általánosítani.) (Cs. Sz. B.)

Május 14., vasárnap

Dél előtt: anglikán mise a Westminster Abbey-ben

Vasárnap reggel emeletes busszal utaztunk be londoni szállásunkra a Holland házba, egy gyönyörű park közepére, amely tele volt békésen legelésző nyulakkal és pávával. Bementünk metróval a Westminster Abbey-be, ahol a nagy ünnepi szertartásokon vehettünk részt. Csodálatosan énekeltek Byrd Haec dies-ét. A 4/4 – 3/8 váltások olyan könnyedén szóltak, ahogyan még lemezen se hallottam addig. (M. J.)

Az angolok rendszeretében ismét nem kellett csalódnunk. Ez főleg akkor nyilvánult meg, amikor úrvacsorához járultak. Az oltár jobb és bal oldalán vonultak fel az útbaigazító „mehet” jelzésére. Az oltárnál térdelés után kapták meg az úrvacsorát, amely után nem kellett rögtön felpattanniuk, hogy átadják helyüket a következő embereknek. A liturgia nem vált rohanássá. (B. E.)

Jó volt részt venni a vasárnapi istentiszteleten. Érdekes, hogy szinte ugyanaz a mise rendje, mint nálunk. Gyönyörű volt az a nagy ostya, amit a pap konsekrált. Jó, hogy ők két szín alatt áldozhatnak. Nekem az a nagy vágyam, hogy legalább vasárnaponként mi is így áldozhassunk. Tetszett az is, hogy mindenki kiment az áldoztatórácshoz. Nálunk is megáldják a gyerekeket, ha kivisszük őket magunkkal, de szerintem ez a szokás jobb. A hatéves is boldogan odatérdelhet. Azok a gyerekek olyan öntudattal mentek ki, mint akik ugyanúgy részt vesznek

az istentiszteletben, mint a felnőttek. Szép gesztus, hogy a pap kézzel a földhöz támasztja meg őket. Maga az a szokás is jó, hogy oda kell térdelni az áldoztatórácshoz. Ez néhány helyen még nálunk is áll: az ember összeszedetten készülhet az áldozásra, és utána nem kell azonnal föl pattanni. (S. K.)

A vasárnap délelőtti éneklés nem igazán tetszett. Byrd kivételével csupa modern művet énekeltek. Én személy szerint szívesebben hallgattam volna mondjuk Purcellt. Ez elég szubjektív vélemény – éppúgy az is, hogy a zoltárfeldolgozások sem mind tetszettek. (Ettől azokban lehetnek jók.) Igen, azt írtam, nem volt igazán ínyemre a sok modern mű. Ez a kifogás azonban kizárólag a művekre vonatkozik. Nagyon örvedetes, hogy ezek is helyet kapnak a liturgiában – nem is akármilyen előadásban. (Cs. Sz. B.)

Legjobban tetszett a vasárnapi istentisztelet a Westminster Abbey-ben. Megint az a hallatlan szervezettség, sok templomszolga vigyáz, hogy minden a legnagyobb rendben menjen. Kiválasztottnak éreztem magam, hogy ott lehetek. Főleg, hogy a későket már be sem engedik. „...mielőtt bezáratik a Paradicsomnak ajtaja, mindannyiótok sietve igyekezzék...” (H. V.)

Nagy megtiszteltetésben volt részünk: előkelő helyen figyelhettük meg a szertartást a karnagy úr jóvoltából. A templomszolgák feltűnő, vörös ruhába öltözve járkáltak a főhajóban, a főistentisztelethez készülve még többen voltak, mint mikor előzőleg ott jártunk, és még nagyobb gonddal ügyeltek a járkáló és bámszokódó turistákra, nehogy megzavarják a rendet. Kisebb nehézség után sikerült bejutnunk helyünkre, megtaláltuk és tanulmányoztuk a kiosztott állandó és változó részek anyagát. A bevonulás a nagymiséhez illő pompával zajlott. Nemcsak a szertartásban résztvevők, hanem világi előljárók is, kitüntetésekkel mellükön, díszruhát öltve haladtak a processzió végén.

Az istentiszteleten modern műveket énekelte a kórus angol szerzőktől s ekkor hallhattuk újra a Haec dies-t is. A szertartás menete nem különbözött a katolikus rendtől. A prédikáció rövid volt, az aznapi evangéliumra reflektált. A szervezettség megmutatkozott az adományok gyűjtésénél, de legfőképp az áldozásnál. A ceremóniamester intésére járult áldozáshoz 1–1 padsor, nem volt sorbanállás, pedig két szín alatt áldoztak. (B. I.)

Evensong a londoni St. Paul anglikán katedrálisban

A délutáni Evensong és énekesavatás a St. Paul's Cathedral-ban nem egészen azt nyújtotta, amit vártam. A beszédet különösen nem sorolom az élményt adó események sorába. A énekesavatás momentumát azonban fontosnak és szépnek gondolom. Kár, hogy nagyobb református gyülekezeteinkben fogalma sincs az embernek arról, hogy kik is a kórustagok (néha a lelkészeknek sem). Én, az egyén beolvadok egy masszába, amit énekkarnak hívnak. Ha több gyülekezeti tagnak elmondom, hogy én is énekelek, akkor tudja, ha nem, hát nem. (B. E.)

A Szent Pál-katedrálisban voltak a legszebb hangú fiúk, s zeneileg komoly teljesítmény volt a vasárnapi Evensong, ahol a karmester (John Scott) nagyon érzékenyen vezényelt, s a végén eljátszotta Messiaen: Az örök Egyház megjelenítése c. orgonaművét. Lemezről már két évre ismerem az ő játékát és a St. Paul orgonájának hangját. Sajnos az épület nagysága és a kupola miatti visszhang összemosza a mély hangokat. (U. Zs.)

Az egyik legpompásabb szertartás ez a vesperás volt. A ceremóniamesterek elől vonultak be a hatalmas templomba, és a leckék olvasásánál minden egyes olvasót egyenként föl- visszakisértek az ambóhoz és vissza. Beiktatásuk alkalmából a kóristák is személyenként kaptak áldást a szertartás elején.

A zenében újra a reneszánsz és a huszadik század vegyült – ismét nem zavaróan: Byrd, Stanford, Purcell stb. –, kivonulásra Messiaen-organadarabbal. (Sz. Cs.)

Az Evensong a St. Paul Cathedral-ban számomra az út legkevésbé szép, legkevésbé megnyugtató és legkevésbé tanulságos része volt – bár negatív tanulság is lehet hasznos.

A nagy térhez nagy liturgia illik, meglehet. De ez túl volt méretezve, illetve inkább aránytalan volt.

Az új énekesek beavatására ez nem vonatkozik, sőt ezt igen fontos és követendő dolognak tartom. De utána volt egy rész – szégyenlem, de már nem emlékszem vissza, melyik darab volt – amikor megállt az idő, úgy tűnt, soha nem jutunk ezen túl. Sovány vigasz volt számomra, hogy láttam, a hívek jó része legalábbis bóbiskol.

A püspöki prédikáció ehhez képest nem is volt olyan hosszú.

Egyébként is ez a két órából összekovácsolt „valami” nem tűnt nagyon szerencsésnek.

De mentségükre legyen mondva, mi is... – illetve csak magamról szólok –, én is igen fáradt, zeneileg aznapra már „feltankolt” állapotban voltam jelen. Ezért megfogadom, hogy ha módomban lesz, meghallgatok itt frissen is egy szertartást, hogy objektívebb legyen a hallásom, látásom.

Mindezek után nagyon jól esett a csendes mise a Westminster Cathedral-ban. (M. G.)

Esti katolikus mise

Estére alig tudtuk magunkat átvonszolni a katolikus templomba, ahol a csendes mise szinte jól esett az egész napos élménykavalkád után. (M. J.)

A szertartásokhoz kapcsolódva megjegyezném, hogy a Westminster Cathedralban a csendes misén nagyon zavaró volt, hogy a hívek jelentőség nélkül és gyorsaságban szinte egymással versenyezve mormolták az imákat. Jobban tetszik a soronkénti megállás, és a rövid válaszoknál az a megoldás, ami a Magdalenben volt, hogy az Amen előtt rövid csönd után nagyjából egyszerre szólal meg a nép. (F. J.)

A szálláshelyen

Este a szálláson elkezdődött a beszélgetés. Az élmények felidézése után természetesen jött a kérdés: mit tegyünk, mit tehetünk. Nagyon sok jó és bizakodó vélemény hangzott el. Olyan érzésem volt, hogy ez a kis mag, ez a hatvan ember elindíthat valamit, aminek csak jó pár 10 évvel később fogják learatni a gyümölcsseit. (M. J.)

A tanulmányi út oldalnézetben

Az angliai utat jómagam nyitottam meg, ugyanis én érkeztem legelsőnek Ferihegy II-re. (Már fél nyolc előtt két perccel ott voltam.) Milyen különös, hogy ekkor egyáltalán nem éreztem semmit abból a sötétségből, amely ekkor még bennem lakozott, legalábbis ahhoz képest, amennyi tudással majd gazdagabb leszek, miután öt nap múltán visszaérkezek ugyanide. Az utazás során megélhettem életem magasság- és hazámtól levő távolságrekordját.

Ha jól emlékszem, az öt nap zenei eseményei, melyeken részt vettem, a következők voltak: Oxfordban a New College és a Magdalen College fiúkórusai és egy portugál kórus hangversenye a Queen's College-ban. A negyedike már nem emlékszem. Londonban a Westminster Abbey, a Westminster Cathedral valamint

a Saint Paul's Cathedral fiúkórusai és a legvarázslatosabb hangverseny, amely egy észak-európai kortárs szerző passiója volt ama bizonyos estén, mikor öten benn maradtunk Londonban – míg a többiek hazatértek Oxfordba aludni. Hogy ez melyik templomban volt, nem tudom megmondani, mivel taxival utaztunk, s holott eddig minden útvonalat követtem a térképen, most útközben napi élelemhiányomat pótolhattam be társaim jóvoltából. (Saját készletemet már felélte a Saint James-park sokszínű kacsavilága.)

A passió egy, az eddigiekhez hasonló fiúkórusra (persze a basszusban már férfiakkal, de a későbbiekben még lesz szó róluk), szerény összeállítású kamarazenekarra és négy-öt énekes szólistára íródott (s kivételesen a szoprán egy nő volt). Igen csak tisztán szólt minden – a szoprán szólistát beleértve –, s ez a templom akusztikájában tényleg hangulatos volt. A műben nem volt semmiféle romantikus drámai felépítés, csupán háromféle hosszú zenei anyag váltotta egymást tömbszerűen: a kórus forte fanfár éneke, valamely szólista – vagy néha több – éneke a kamarazenekarral, vagy pedig a szólisták önmagukban (persze volt, hogy csak a szoprán szólista énekelt percekig egyedül). S a fehérbillentyűs hangokon kívül sem szerepelt egyéb. S ami a hallgatóságot illeti, figyelemre méltó, hogy a tengernyi nép közül – hisz minden hely foglalt volt –, senkit sem gyötört a köhögés, krákogás, tüdőbaj nyomasztó kényszere. Az egészségi statisztika kiolvasható volt (s összehasonlítható az otthonival). Most így összehasonlítva ez a koncert valószínűleg sokkal emlékezetesebb marad, mint az oxfordi Queen's College-ben a portugál kórusé, pedig ők is jók voltak, pusztán egy sokkal szokványosabb hangverseny volt. Úgy látszik, egy hangversenynek nem elég csupán „nagyon jónak” lennie (bár akár még rossz is lehet), hanem különlegesnek kell lennie ahhoz, hogy mondjuk ötven év múlva is emlékezetes, tiszta képként térhessen vissza.

De elég a bölcsekedésből, a fiúkórusokra térve: milyen érdekes, hogy a tizenpár éves kisfiúk alkották a szopránt, majd az egyre mélyülő szólamokban egyre idősebbek énekeltek, míg végül a basszusban már felnőttek ültek. Ily módon mintegy élő orgonasípok létrehozták a templomnak – hogy úgy mondjam – második orgonáját. A „női sípok” ilyenfajta nélkülözése nyilván az angol kultúra fejlődésének zavartalan évszázadai során kifinomult szakrális ízlés-ideál egy sajátos megnyilvánulásával magyarázható. (Hisz náluk nem volt „négy száz év”.) A fiúkórusok csengő hangjainak élményét talán csak London metróvonalai múlták fölül – noha ez utóbbiakat biztos hamarabb megunja az ember –, pl. az egyébként nagyon ronda King's Cross Station hatvonalas csomópontjának rekord-élménye, a görbülő ajtós, sokféle küllemű kigyómetrók. Ha éppen jó irányba szálltam fel, mindig egy kedves, szép színű (mondjuk piros), bájos metrószerelvényre utaztam, s míg ahányszor rossz irányba tévedtem, egy koszos, rozsdaszürke, morcos, félelmet árasztó járatra szálltam. Ugyanez a zenében sokkal magától értődőbb: a helyes hangok általában szépek, de ha valaki rossz hangot játszik, az többnyire ronda is.

Még pár apró élmény:

Az oxfordi Youth Hostel-hez a forgalmas út helyett egy illatos ösvényt fedeztem föl.

Több, mint öt percet töltöttem a National Gallery-ban.

A kacsákat már mondtam. (S. Zs.)

Folytatjuk